

sigilata z nalepki je bila razširjena predvsem v severni Italiji ter v srednjedonavskih provincah, kar govori za izvor v Padski nižini. Praviloma je posodje opremljeno z žigi izdelovalcev. Sigilata z nalepljenimi okraski je kot "vodilni fosil" zanimiva za proučevanje, hkrati pa je kot zelo razširjena in uniformirana zvrst težko obvladljiva.

Raziskava je omejena na keramiko, najdeno v provinci Norik, s tem da je bilo pritegnjeno tudi avtorjem dostopno gradivo iz Celja in Slovenj Gradca. Geografska omejitev je utemeljena, saj je bil Norik eden najpomembnejših izvoznih področij srednje in severnoitalske keramike. Število obravnavanih kosov, predvsem z izjemno bogato Štalensko goro, je bilo tako zadostno za preverjanje izhodiščnih hipotez in monografsko obdelavo. Avtorje so zanimale oblike posodja, tipologija okrasov in njihov razvoj, časovna uvrstitev ter pomen posameznih elementov oziroma skupin posod za splošno kronologijo. Postavili so si vprašanja o keramičnih zvrsteh (fabrikatih), njihovem izvoru, o delavnicah, lončarjih. Izhajali so iz številnih predel (nazadnje S. Zabehtsky-Scheffenecker), toda z drugačno, izjemno natančno obdelavo gradiva so želeli dobiti nove, kvalitetnejše podatke in si odpreti možnosti interpretacije predvsem na področju razvoja keramike.

Vse nalepljene okraske so stereo fotografirali in fotogrametrično izvednotili. Izdelali so katalog fotografij, risb celih posod in okrasov, skupaj z vsemi najdiščnimi podatki. Katalog je v interaktivni obliki objavljen na priloženi zgoščenci, slikovni del pa je tudi natisnjen na 105 tabelah.

Nalepljene okraske so razvrstili po glavnih motivih, npr.: delfini, figure, girlande, maske itd. Natančno so obdelali vse različice motivov ter jih predstavili s slikami. Primerjava z risbami že objavljenih kosov ni bila mogoča pri tako natančni metodi dela, zato so izpustili vse primerke, ki jih niso mogli na novo dokumentirati. V analizi motivov so ugotavljali povezavo s keramičnimi zvrstmi in oblikami posod. Pokazalo se je, da se nekatere različice motivov pojavljajo zgolj na aretinski, druge pa na poznopadski keramiki. Zbrali so repertoar motivov posameznih delavnic, ki so prisotne z večjo količino gradiva (predvsem delavnici *Gellivs* in *L.M.V.*), raziskovali so kompozicije in kombinacije okrasov, zanimalo so jih oblike posodja in oblikovni repertoar posameznih delavnic, predstavljeni so žigi delavnic, posvetili so se tudi problemom standardiziranja velikosti posod in možnih sestavov servisov. Posebno poglavje je namenjeno datacijam.

Pokazalo se je, drugače kot pri reliefni sigilati, da popolnoma identičnih nalepk ni, tudi na isti posodi ne. Tehnika izdelave okrasov je botrovala temu, da se ne da slediti razvoju odtisov. Okraske so namreč oblikovali na ploščicah, na katerih so bili razvrščeni številni enostranski negativni kalupi, nato pa jih prostoročno prenesli na posode. Natančna analiza je tudi pokazala, da se posameznih nalepk ne da pripisati posameznim delavnicam.

Zelo pomembno je poglavje o zvrsteh keramike. Na eni strani imamo aretinsko sigilato (A), na drugi pa poznopadsko sigilato, ki se optično loči na zvrsti A2, D, E, F in G. Kemične analize kažejo (prispevek G. Schneider), da so bile padska sigilata, poznopadska sigilata, keramika Aco in keramika Sarius, delane v različnih lončarskih središčih v Padski nižini, od katerih pa nobeno ni locirano. Izdelki delavnic *Gellivs* in *Ras.Lyc* se razlikujejo tako od aretinske keramike kot tudi od poznopadskih skupin, torej gre za posebni izdelovalni središči.

S študijo, ki je mestoma kar preveč gostobesedna, so avtorji dokončno postavili raziskovanje sigilate z okrasnimi nalepki na realna tla. Na pregleden način so zbrali material, zbirko je moč dograjevati, s katalogom je dobro predstavljeno gradivo in vsi zaključki so preverljivi. Ovrgli so tudi nekatere napačne predpostavke. Tako se je pokazalo, da ni mogoče slediti razvoju okrasa in da ta vrsta keramike ni primerna za fino kronologijo. Podrobnejša kronologija, na manj kot pol stoletja, ne sme temeljiti na oblikah in okrasu sigilate z nalepljenimi okraski.

Monografija predstavlja torej nov, pomemben korak v raziskovanju keramike. Hkrati pa je študija zelo zanimiva za vsa tista območja, kjer je obravnavana vrsta sigilate eden glavnih pripomočkov za datacijo - torej tudi za slovenski prostor.

Jana HORVAT

Cambodunum - Kempten. Erste Hauptstadt der römischen Provinz Raetien? Gerhard Weber (ured.) Antike Welt, Sonderband. Zaberns Bildbände zur Archäologie. Von Zabern, Mainz am Rhein 2000. ISBN 3-8053-2691-2. 156 strani, 250 slik.

Po 115 letih izkopavanj in raziskovanj je izšla obsežna in vseobsegajoča študija o razvoju rimskega mesta *Cambodunum*. Avtorji so želeli prikazati aktualno stanje raziskav in zaobjeti vso problematiko.

Cambodunum je zelo pomembna točka za razumevanje zgodnjega razvoja v rimski Reciji. Kljub keltskemu imenu ni dokazana latenskodobna poselitev, prve najdbe so datirane v 1. desetletje pr. Kr., najstarejša lesena naselbina pa se razvija od 2. desetletja po Kr. dalje. V sredini 1. st. zgradijo prve kamnite stavbe: stari forum, terme in veliko sveto območje, namenjeno za *conclia provinciae*. Med lesenimi stavbami so identificirali tudi sedež cesarskega namestnika. Prvo zidano mestno središče je bilo požgano v letih 69/70. Po katastrofi je bilo pod močnim italiskim vplivom postavljeno novo mesto: v ortogonalnem sistemu, v insulah, z večino stavb iz kamna in opeke. Sezidan je bil velik forum z baziliko in prehodom na staro sveto območje. Zraven je stal pretorij z manjšimi termami, v katerem je bil sedež provincialnega namestnika. Na drugem koncu mesta je ležalo območje s svetišči, posvečenimi domorodnim kultom. Stanovanjske zgradbe so bile grajene v insulah, z notranjimi dvorišči in mnogimi tabernami. Kleti, ki so značilnost galskih in germanskih provinc, se pojavljajo tudi v Kemptnu. Mesto je imelo še dvoje term. Severno od naselbine je bilo na ledini Keckwiese izkopano veliko grobišče.

Na začetku 2. stol. je bilo glavno mesto province predstavljeno v Augsburg, pretorij pa spremenjen v gostišče. Kempten je bil prizadet v času markomanskih vojn ter v zgodnjem 3. st. Po številnih germanskih vpadih v 3. st. je postal obmejna naselbina *Cambidanum*. Takrat so na zavarovanem griču na drugem bregu reke Iller zgradili utrdbo, v kateri se je obdržala vojaška posadka do začetka 5. st. Še v 4. st. je zaznavna skromna poselitev na območju starega rimskega mesta.

Uvodnemu poglavju o zgodovini raziskav (B. Kata) sledi kratek prikaz geološkega razvoja prostora (H. Scholz). Jedro knjige tvori pregled urbanističnega razvoja mesta, ki ga je napisal Gerhard Weber. Različni avtorji (M. Sieler, U. Haupt, S. Ortisi, A. Rottloff, S. Fortner, M. Gschwind, S. Gairhos, A. Faber) so prispevali posamezne zanimive teme: o lesu, gradbenih in dekorativnih kamnih, trgovini, obrteh, vsakodnevnem življenju, prometu, etnični sestavi, grobiščih. Pregled problematike poznoantičnega mesta ter razvoja Recije med 3. in 5. st. je pripravil Michael Mackensen.

Monografija o antičnem mestu *Cambodunum* je srečna kombinacija poljudno in zanimivo pisanega besedila, ki je privlačno za laika, istočasno pa so teme, problematika in rezultati izvedenosti prikazani tako, da so izredno pomembni tudi za strokovnjake. Iz knjige se vidi ogromno in načrtno delo več generacij arheologov, tako na področju zaščitnih in sistematičnih izkopavanj kot tudi pri izvedenosti gradiva. Sodelovanje med različnimi institucijami, predvsem med mestno arheologijo in Univerzo v Münchnu, je dalo odlične rezultate. Knjiga je torej izvrstno in pomembno delo, uporabno iz najrazličnejših vidikov rimske provincialne arheologije.

Jana HORVAT